

ILGU TIESVEDĪBU KRIMINĀLLIETĀS CĒLOŅI UN RISINĀJUMI

Saskaņā ar Tieslietu padomes 10.februāra lēmumu izveidotā Augstākās tiesas darba grupa veikusi izpēti, lai noskaidrotu faktorus, kas ietekmē tiesvedības ilgumu Latvijas tiesās. Darba grupa ir identificējusi biežāk sastopamos cēloņus, kas ietekmē krimināllietu iztiesāšanas ātrumu, un ierosina Tieslietu padomes apspriešanai vairākus organizatoriskus, koordinējošus, tehniskus un procesuālus priekšlikumus.

Lielākā daļa lietu tiek izskatītas optimālā termiņā.

Analizējot tiesvedību ilgumu ietekmējošos faktorus, secināms, ka daļa krimināllietu ir objektīvi sarežģītas, jo lietā ir vairāki apsūdzētie, tiek izvirzīta apsūdzība par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, kā arī tiesai jāuzklausā liels skaits liecinieku vai jāizvērtē liels pierādījumu apjoms. Jo lietas dalībnieku skaits lielāks, jo biežāk tiesai radušās grūtības nodrošināt raitu tiesvedības gaitu. Atsevišķu lietu izskatīšanas ilgumu būtiski ietekmē lietas vairākkārtīga atgriešanās apelācijas instancē.

Proti, ilgo tiesvedību cēloņi lielākoties ir saistīti ar procesā iesaistīto personu rīcību un savstarpējo sadarbību, mazāk ar tiesiska rakstura ierobežojumiem, tāpēc risinājumi galvenokārt ir tādi, kas nav saistīti ar normatīvo aktu grozījumu veikšanu, bet gan ar darba organizācijas pilnveidi.

Darba grupa Tieslietu padomei ierosina:

- 1) uzdot rīkot tiesnešu mācības par tiesas procesa vadīšanu un piedāvāt tiesnešu mācības par tiesneša darba plānošanu, procesa vadīšanu un taktiku;
- 2) aicināt Tieslietu ministrijas darba grupā apsvērt nepieciešamos grozījumus tiesību aktos, lai noteiktu termiņu lūgumu pieteikšanai, kā arī noteiktu kārtību šādu lūgumu izlemšanai;
- 3) aicināt Tieslietu ministrijas darba grupā apsvērt nepieciešamos grozījumus tiesību aktos, lai paredzētu iespēju arī kriminālprocesā rīkot sagatavošanās sēdi, kurā visu lietas dalībnieku klātbūtne nav obligāta;
- 4) aicināt Tieslietu ministriju, attīstot tehnoloģiju sniegto iespēju izmantošanu tiesās, respektēt tiesnešu autonomiju procesa organizēšanā, kā arī pievērst uzmanību infrastruktūras pieejamībai un ar tehnoloģiju izmantošanu saistītiem drošības riskiem;
- 5) aicināt Tieslietu ministriju sekot līdzi grozījumu Kriminālprocesa likumā piemērošanas praksei un, izvērtējot rezultātus, sagatavot informatīvu ziņojumu Tieslietu padomei par šo grozījumu ietekmi uz tiesvedības termiņiem;
- 6) aicināt Latvijas Zvērinātu advokātu padomi sekot līdzi advokātu pienākumam ievērot savu slodzi (Latvijas Zvērinātu advokātu ētikas kodeksa 3.2., 3.7., 4.1., 8.1.punkts un Kriminālprocesa likuma 80.pants) un ar ziņojumu informēt Tieslietu padomi;
- 7) aicināt Tieslietu ministriju, iesaistot Pastāvīgo darba grupu grozījumu izstrādei Kriminālprocesa likumā, analizēt un apsvērt iespējas paplašināt tiesu darbinieku pilnvaras ar tiesas spriešanu nesaistītu organizatorisku pienākumu veikšanā.

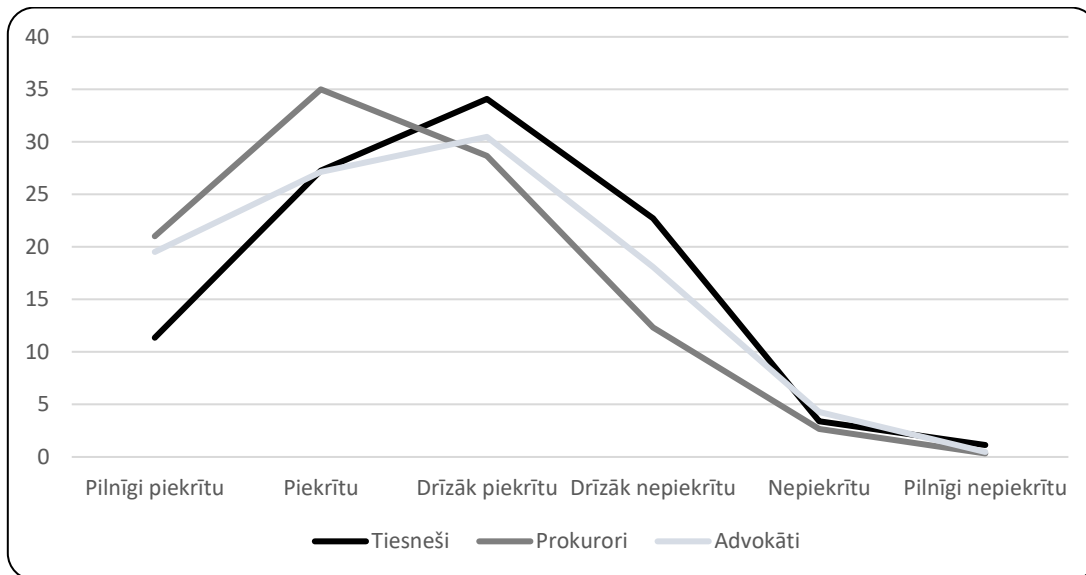
Lai gūtu objektīvu un visaptverošu priekšstatu par apstākļiem, kas kavē krimināllietu iztiesāšanu saprātīgā termiņā, darba grupa organizēja tiesnešu, prokuroru un advokātu aptauju¹.

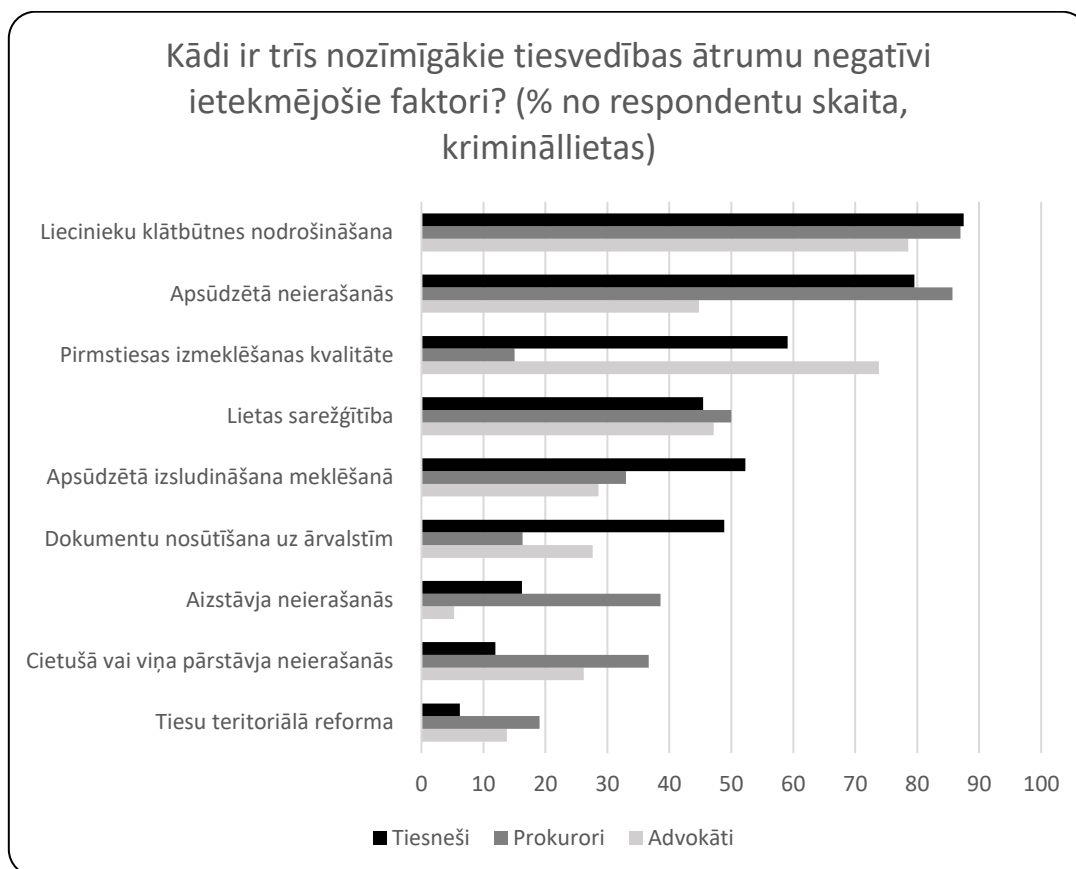
¹ Anketēšana notika no 2020.gada 9.marta līdz 18.martam. Aptaujā, ko elektroniski veica Augstākās tiesas izveidotā darba grupa, kopā piedalījās gandrīz 1000 tiesnešu, advokātu un prokuroru.

Aptaujā par krimināllietu iztiesāšanas ilgumu atbildes sniedza 88 tiesneši, 300 prokurori un 210 advokāti.

Uz jautājumu „Vai piekrītat apgalvojumam, ka pastāv tiesvedības ilguma (no lietas saņemšanas tiesā līdz gala nolēmumam) problēma krimināllietu izskatīšanā?” tika saņemtas šādas atbildes (% no respondentu skaita):

Uz jautājumu „Kādi ir nozīmīgākie tiesvedības ātrumu negatīvi ietekmējošie faktori?” tika saņemtas šādas izplatītākās atbildes (% no respondentu skaita):

Apkopojot aptaujā norādītās nozīmīgākās problēmas, identificēti šādi **izplatītākie ilgas tiesvedības cēloņi krimināllietās:**

1. procesa dalībnieku neierašanās uz tiesas sēdi neattaisnojošu iemeslu dēļ:
  - liecinieku klātbūtnes nenodrošināšana;
  - apsūdzētā neierašanās;
  - aizstāvja neierašanās/noslodze citās lietās;
  - cietušā/cietušā pārstāvja neierašanās;
  - prokurora neierašanās;
2. pirmstiesas kriminālprocesa kvalitāte;
3. dokumentu nosūtīšana uz ārvalstīm;
4. tiesas darba organizācija:
  - tulku nodrošināšana;
  - tiesneša darba laika plānošana;
  - ilgstoši pārtraukumi starp tiesas sēdēm;
5. tiesu teritoriālā reforma;
6. lietas juridiskā sarežģītība, apjoms, procesuālo darbību ilgums.

Aptaujas dalībnieki tika aicināti arī sniegt viedokli par nepieciešamām izmaiņām tiesvedības ilguma samazināšanai. Šī jautājuma apspriešanai šī gada 12.jūnijā Augstākajā tiesā tika rīkota diskusija, kurā piedalījās Tieslietu ministrijas, Latvijas Zvērinātu advokātu padomes un Ģenerālprokuratūras pārstāvji, tiesneši, senatori un Latvijas pārstāvis starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās. Diskusijā apspriesti risinājumi, no kuriem katrs apskata vienu vai vairākus iepriekš minētos ilgas tiesvedības cēloņus.

1. Tiesvedības procesa koordinēšanas risinājumi

Šis risinājums pēc būtības ir tiesvedības optimizācijas pasākumu kopums, kas ir vērsts uz tiesas, prokuroru un advokātu noslodzes saskaņošanu un veicamo procesuālo darbību kopīgu, laicīgu plānošanu. Jāņem vērā, ka Saeima šī gada 11.jūnijā ir pieņēmusi grozījumus Kriminālprocesa likumā, kas citstarp paredz atvieglot tiesas darba organizāciju saistībā ar tiesas sēžu plānošanu un iztiesāšanas norisi, paredz tiesnesim tiesības noteikt tiesas debašu runu ilgumu un apsūdzētā pēdējā vārda ilgumu, kā arī krimināllietās ar vairākiem apsūdzētajiem paredz iespēju lietu iztiesāt bez kāda apsūdzētā piedalīšanās. Tādējādi tiesiskā regulējuma līmenī šie jautājumi jau tiek risināti.

Tomēr šis risinājums ir saistīts ne vien ar likuma normu grozījumiem par tiesas procesa norisi, bet jo īpaši ar tiesnešu mācībām par procesa vadīšanu, kā arī lietas iztiesāšanu maksimāli nepārtraukti. Tiesvedības procesa koordinēšanai veicami šādi pasākumi: tiesas un prokuroru/advokātu kalendāra saskaņošana; lūgumu pieteikšana likumā noteiktā vai tiesas noteiktā termiņā; sagatavošanās sēdes organizēšana; tiesas debašu ierobežošana.

Noslodzes kalendārus iespējams saskaņot, ja tiesa un lietas dalībnieki aktīvāk sazinās savā starpā. Procesuālo dalībnieku kalendāri saskaņojami ar tiesas darba kalendāru. Tiesai būtu jāreaģē uz advokātu rīcību, kas nepamatoti kavē darba kalendāru saskaņošanu vai izjauc jau saskaņotu

tiesas sēžu plānu, jāpiemēro procesuālās sankcijas un par pārkāpumu jāinformē Zvērinātu advokātu padome.

Būtu apsverami Kriminālprocesa likuma grozījumi, paredzot normu, kas ierobežo laiku, kad procesa dalībnieki tiesai var pieteikt lūgumus par procesuālo darbību veikšanu – uzreiz pēc iepazīšanās ar krimināllietas materiāliem vai noteiktā termiņā pēc lietas nosūtīšanas uz tiesu.

Kā iespējams papildu risinājums varētu būt sagatavošanās sēdes rīkošana, kurā tiktu izlemti procesa dalībnieku lūgumi, līdzīgi kā civilprocesā to paredz Civilprocesa likums. Sagatavošanās sēdē tiesa un puses varētu arī vienoties par turpmāko lietas izskatīšanas gaitu, tostarp saskaņot turpmākās tiesas sēdes.

2. Videokonferenču izmantošanas veicināšana

Ir veicināma procesuālo darbību veikšana, izmantojot videokonferences, kas nodrošina ātrāku un efektīvāku tiesvedību. Tomēr vienmēr ir jāvērtē kriminālprocesa intereses, videokonferences izmantošana nedrīkstētu būt pašmērķis – tehniskā nodrošinājuma izmantošana neatbrīvo no pienākuma nodrošināt aizstāvības intereses. Sekmīgai videokonferenču norisei nozīmīgs, no vienas puses, ir infrastruktūras nodrošinājums un, no otras puses, prasmes iekārtu izmantošanā. Tāpēc svarīgi ir ieguldījumi gan tehniskajā nodrošinājumā, gan cilvēkresursos.

Attiecībā uz spēju izmantot videokonferenču aprīkojumu svarīgas ir ne vien zināšanas par tehnikas darbību, bet arī iemaņas attālinātajā saziņā. Tiesnešiem ir jāapgūst prasmes pārliecināties par to, ka videokonferencē uzklaušītās personas dzird, redz un saprot notiekošo, tostarp arī tad, ja saziņu traucē tehniskas problēmas. Kļūdas videokonferences organizēšanā var novest pie tā, ka procesuālās darbības ir jāveic atkārtoti, kas neattaisno videokonferences izmantošanas mērķi – procesa paātrināšanu. Atbilstošas mācības organizējamās arī prokuroriem un zvērinātiem advokātiem.

Šobrīd tiesu videokonferencēm tiek izmantotas stacionārās iekārtas, nākotnē varētu būt apsverama programmatūras izmantošana, kas var tikt lietota uz portatīvajām ierīcēm (portatīvie datori, mobilie telefoni), tomēr tad īpaša uzmanība jāpievērš personu identifikācijai un autentifikācijai, kā arī datu drošībai. Ja tiks nolemts izmantot šādu programmatūru, būtu ieteicams visām iestādēm vienoties par vienu kopīgu risinājumu.

Ņemot vērā grūtības rezervēt videokonferenču iekārtas, ar ko īpaši saskaras tiesas ārpus Rīgas, būtu jānodrošina videokonferenču iekārtu noslodzes grafika efektīvāka plānošana un jāpalielina ieslodzījuma vietās pieejamo videokonferenču iekārtu skaits.

3. Procesuālo sankciju piemērošana

Viens no līdzekļiem, ko tiesa un lietas dalībnieki izmanto, lai novērstu nepamatotu tiesvedības novilcināšanu, ir procesuālo sankciju piemērošana vai lūgums piemērot procesuālās sankcijas. Saeimā 11.jūnijā pieņemtie Kriminālprocesa likuma grozījumi arī pievēršas šim jautājumam, paredzot trīskāršot maksimālo piespiedu naudas apmēru.

Aptaujas dalībnieki norādījuši, ka tiesnešiem jābūt drosmīgākiem, piemērojot procesuālās sankcijas. Tiesai būtu jāpiemēro lietas dalībniekiem procesuālās sankcijas visos gadījumos, kad

tiek atzīts, ka viņi ar savu rīcību vai neierašanos tiesā novilcina lietas izskatīšanu saprātīgos termiņos. Tiesa nereti pārāk maigi attiecas pret liecinieku un cietušo neierašanos bez brīdinājuma, uzreiz nepiemērojot procesuālās sankcijas. Reizēm tiesu lēmumi par sankciju piemērošanu dalībniekiem tiek pieņemti novēloti. Bieži tiesneši nepiemēro nekādas sankcijas lieciniekiem.

4. Mācības tiesnešiem un lietas dalībniekiem

Aptaujas dalībnieki tika aicināti izteikt viedokli arī par nepieciešamajām mācībām tiesnešiem, un daļa aptaujas dalībnieku norādīja, ka īpaši lietderīgas būtu mācības par procesa vadīšanu, lēmumu pieņemšanu un tiesvedības gaitas plānošanu.

Lietu izskatīšana bez nepamatotas novilcināšanas galvenokārt ir nevis nepilnīga normatīvā regulējuma, bet gan tiesas procesa organizācijas jautājums, ko nosaka izpratne par tiesvedības norisi un katras procesā iesaistītās personas uzdevumiem. Tāpēc darba grupa ir lūgusi Tiesnešu mācību centru organizēt tiesnešiem mācības par tiesas procesa plānošanu un tiesas sēžu vadīšanu. Par tēmām, kam ir horizontāla nozīme – pierādīšana un nevainīguma prezumpcija –, Tiesnešu mācību centrs lūgts organizēt kopīgas mācības tiesnešiem, prokuroriem un advokātiem.

Pielikumā: Tabula tiesvedības ilguma cēloņu identificēšanai un priekšlikumi to novēršanai uz 24 lp.